

O IMAGINE CULTURALĂ EMBLEMATICĂ: PETRU CARAMAN

LIVIA COTORCEA*

Există imagini pe care timpul, în loc să le estompeze, le dăltuiește în linii nobile și clare, așezându-le în lumină și făcându-le tot mai vizibile. O astfel de imagine este personalitatea savantului și omului Petru Caraman, membru post-mortem al Academiei Române din anul 1991.

În deceniul al șaselea al secolului trecut, în timpul studenției mele la Iași, un om vorbea altfel decât toți ceilalți care se manifestau public. Acesta, curajos și cu un verb incendiar, era Petru Caraman. Când apărea majestuos, neinvitat, în amfiteatre, la sesiuni științifice ale Facultății de Filologie sau în aula „Mihai Eminescu”, umplea spațiul cu statura lui impunătoare, cu frumusețea leonină a chipului său. Când, spre spaima autorităților, se ridica în picioare și începea să vorbească, confisca admirația noastră, a tinerilor, prin fraza clară, prin erudiția fenomenală și prin neînfricarea cu care sfida persecuția celor care îl alungaseră din universitate. Retorica lui, substanțială, venind din ilustra școală interbelică, era pentru noi emblema unei autentice regalități spirituale și pedagogice care spulbera fără greutate discursul bicisnic și găunos al altor vorbitori care ne erau impuși ca modele. Când, în decembrie 1968, a vorbit în aula „Mihai Eminescu” la mitingul de doliu al profesorului Th. Simenschy, a creionat atât de viu portretul marelui clasicist și indo-europeanist și a fixat cu atâta exactitate fundalul spiritual pe care a proiectat acest portret, încât am simțit clar că nu ne aflam în fața unui așa-zis specialist – de care începuse să fie plină universitatea –, ci că ne bucură cu prezența lui un adevărat spirit universal.

În studenție i-am aflat numele de la colegii din anii mai mari, și tot ei mi-au spus în secret că minunea aceasta de om era nevoit să descarce vagoane de marfă în gara din Iași sau să presteze munci mult sub valoarea lui reală. Profesorii mei care lucrau la Catedra de slavistică de unde Petru Caraman fusese exclus în 1947, unii dintre ei foști asistenți ai marelui cărturar după angajarea lui la universitate în 1938, nici măcar nu ne spuneau că acest extraordinar om fusese profesor acolo. Cum să ne

* Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, Bulevardul Carol I, nr. 11, România.

mai spună că era unul din marii slaviști ai lumii, publicat de Academia Poloneză și apreciat în străinătate încă din deceniul al patrulea al secolului trecut pentru cel puțin o lucrare de folclor comparat, care venise în lumea științifică mondială cu tema inedită a „colindatului” (*Obrzed koledowania u Slowian i u Rumunow. Studjum porownawcze, w Krakowie, 1933, VIII + 630 p.*)? Cine să ne spună atunci sau să consemneze cumva că lui Petru Caraman i se datora extraordinara bibliotecă de slavistică, adunată de el cu însemnate sacrificii din teritoriile ocupate, o bibliotecă de care ne bucuram noi, studenții, e drept cu destule restricții și după ce mare parte din cărțile, achiziționate de Profesor, în timpul războiului, pentru Seminarul de slavistică, dispăruseră într-o direcție necunoscută? Și cine să-și mai amintească cum același profesor de slavistică, în timpul refugiului, salvase fondul de carte al marilor biblioteci din Iași, expunându-se pericolelor războiului și pierzând o ladă cu propriile manuscrise, pe care a trebuit să le refacă mai târziu printr-un efort incredibil? În fața acestei neștiințe, spre norocul nostru, încă se putea ridica, mândră, figura unui om care se vedea că este cu totul liber de orice spaime și de orice ambiții de afirmare facilă. Căci Profesorul, neangajat nicăieri conform capacităților și studiilor sale, ne mai oferea o lecție de mare profunzime. Cine putea să vadă își dădea seama că pentru el nu era important să fie publicat și recunoscut imediat, că îi era de-ajuns să lucreze neștiut la proiecte care angajau descifrarea spiritualității noastre naționale și situarea noastră cu tot cu aceste cuceriri spirituale între popoarele Europei, într-o cultură străveche care definește nu doar un specific național și continental, dar și universalii ale spiritului uman. O răbdare de benedictin, o dragoste profundă de neam, dar și conștiința excelenței sale, atestate de mari specialiști europeni ai domeniilor în care investiga, îi asigurau, într-o lume a dezechilibrelor sau a falselor echilibre, calmul, demnitatea și siguranța cu care se mișca între oameni și între cărți.

O șansă a studenției mele și apoi a anilor când mă formam ca universitar și cercetător a fost și faptul că, totuși, îl puteam vedea mereu pe marele savant la sala de lectură sau de documentare a Bibliotecii „Mihai Eminescu”, lucrând metodic și fără urme de oboseală, după nopți de eforturi fizice istovitoare. Imaginea acestui om care înfrunta vremurile printr-o muncă îndârjită era pentru noi un miracol în cenușiul unei vieți universitare, pe care îl lumina entuziasmul tinereții noastre și pe care îl colorau doar câteva figuri de profesori, ca Al. Dima, Constantin Ciopraga, Valeriu Stoleriu sau Ariton Vraciu. Nu puteam să nu observăm că, în timp ce noi și profesorii noștri aveam acces oricând la fondurile „permise” ale tuturor bibliotecilor sau puteam participa la congrese și simpozioane internaționale, Profesorul, ignorat cu metodă și persecutat, trebuia să lupte pentru acest drept. Mai ales, a trebuit să lupte din greu pentru accesul la arhive și pentru participarea la întruniri științifice naționale și internaționale, care i s-au refuzat în nenumărate rânduri, deși avea nevoie de ele ca de aer.

În aceste condiții și fără ca noi să știm, se elaborau marile sale contribuții de etnografie, etnologie, de slavistică, de folclor românesc și comparat sau de literatură română veche, de mitologie și de poetică folclorică. Toate aceste lucrări erau bazate pe documentație proprie sau pe cercetarea de teren, în mare parte finanțată din surse proprii și efectuată pe un teritoriu vast al Europei de Sud-Est sau pe spațiul locuit de slavii vestici. Puține dintre aceste lucrări au fost publicate în timpul vieții autorului lor, dar calitatea și anvergura interpretativă și de metodă a operelor sale care au reușit să fie editate atunci îl impuneau deja ca pe o autoritate în domeniu. E suficient să amintim aici, alături de volumul semnalat anterior, de altfel, singurul studiu în format de carte pe care profesorul l-a putut vedea tipărit, numeroase și întinse studii apărute în reviste din țară și din străinătate, începând cu anul 1929 și terminând cu anul 1980. Între acestea: *Substratul mitologic al sărbătorilor de iarnă la romani și slavi. Contribuții la studiul mitologiei creștine din Orientul Europei*, 1931; *Romanitatea Basarabiei văzută de știința oficială sovietică*, 1940; *Les bases mystiques de l'Antroponymie. Prolegomènes à l'étude des noms personnels roumains*, 1943; *Magia populară ca sursă de inspirație pentru poezia cultă*, 1969; *L'ethnographie Cantemir et le folklore du Proche-Orient*, 1974; *Funcția nupțială a unei balade populare românești de origine sârbă*, 1974; *Reflexul mării în folclorul românesc*, 1976; *Fantaisie et réalité dans les poèmes épiques populaires du Sud-Est Européen*, 1978 etc.

Cea mai mare parte din creația științifică a marelui cărturar a văzut lumina tiparului după dispariția lui, în 1980, prin grija unor specialiști și discipoli fideli, ca Ovidiu Bârlea, Iordan Datcu și mai ales I.H. Ciubotaru. Arhiva savantului i-a pus pe editorii săi în fața unui material imens de inedite care se cereau descifrate, îngrijite și comentate. Întreprinderea de recuperare a moștenirii lui Caraman nu a fost și nu este deloc un lucru la îndemână, în primul rând din cauza imensei bibliografii cu care operează lucrările Profesorului dar mai ales ca urmare a faptului că, în majoritatea acestora, autorul lor se mișcă în spațiul a cel puțin zece limbi și graiuri slave, romanice, balcanice sau balto-slave.

E suficient să consultăm secțiunea „Bibliografie” din excepționala monografie a lui I.H. Ciubotaru, *Petru Caraman. Destinul cărturarului*, 2008, pentru a realiza ce efort considerabil îi aștepta pe cei trei mari specialiști care au consimțit să consacre un timp însemnat din cel necesar elaborării propriilor lucrări pentru realizarea unui act de demnitate și de dreptate în știința nu numai românească, dar și universală. În exclusivitate, lor li se datorează, mai ales dacă ne gândim la publicul tânăr care nu l-a cunoscut pe savant, fenomenul de limpezire și de vizibilitate a imaginii unui cărturar de mare noblețe, fenomen de care vorbeam la începutul acestui articol. Astfel, sub îngrijirea celor trei cercetători, dar cu deosebire a lui I.H. Ciubotaru care, prin acest efort, onorează centrul nostru

universitar, au apărut, după 1980, zece volume semnate Petru Caraman și un număr apreciabil de articole publicate în reviste de specialitate. De o amploare puțin obișnuită în știința etnologică, etnografică și folclorică românească și universală, aceste lucrări acoperă o plajă tematică impresionantă. Constatând aspectele semnalate, realizezi că savantul urmărea nu numai să completeze goluri în cercetarea românească de profil, dar și să ofere sugestii și certitudini pentru metode noi de investigare. Toate acestea erau chemate să demonstreze că metoda este bună doar atunci când se pliază pe fenomenul pe care-l țintește. A ambiționat Petru Caraman să-și impună cu orice preț propriul mod de a cerceta fenomenele? Nu credem. Cu toată energia lui debordantă și cu întreaga lui autoritate întemeiată pe o neîntrecută stăpânire a problemelor de care se apropia, savantul nu a dorit decât să elibereze știința românească de servituțile superficialității și de lucrul făcut la întâmplare. Această intenție se vede clar din tot ce a întreprins, ea transpare mai ales din uimitoarele lui cărți care tratează teme de o noutate absolută în domeniu, uneori apelând la metode care devansează cu mult epoca. Să amintim, în acest sens, volumele *Pământ și apă. Contribuții la studiul simbolicei eminesciene*, 1984, *De la instinctul de autoorientare la spiritul critic axat pe tradiția autohtonă. Reflecții asupra conceptului despre specificul etnic în literatură, ca emanație a sursei folclorice*, 1994, *Kochanowski–Dosofoei, Psaltirea în versuri. Influența lui Kochanowski asupra lui Dosofoei și considerații critico-axiologice*, 2005 sau studiile *Blestemul ca expresie folclorică a unui complex afect negativ*, 2003 și *Porțile monumentale ale României*, 2006, în care perspectiva antropologiei culturale este proiectată asupra obiectului și este bine slujită de cercetări poetice, textuale și semiotice de o ținută impecabilă.

Deși s-a afirmat ca slavist de mare anvergură, consultând cărți precum *Colindatul la romani și slavi și la alte popoare. Studiu de folclor comparat*, 1983 sau cele trei volume de *Studii de folclor*, apărute, în 1987, 1988, respectiv în 1995, îți dai seama că Petru Caraman a dobândit această anvergură tocmai pentru că era și un clasicist, un romanist și un balcanist de prim rang. Când refaci traseul pe care s-a mișcat interesul lui științific, nu poți să nu fii uluit de îndrăzneala călătoriei cercetătorului și de ușurința cu care a putut pătrunde în intimitatea atâtor culturi examinate în tipologia lor, în devenirea lor istorică, precum și în actualitatea lor. A avut pentru aceasta nu doar temeiul unei școli serioase cu care România interbelică se putea mândri, nu doar o voință și o putere de muncă ieșite din comun, dar cred că și o capacitate genială de a imagina deveniri de culturi, de limbi și de creativitate pe care, la noi, au avut-o doar Dimitrie Cantemir, Bogdan-Petriceicu Hasdeu și Mircea Eliade. Precum aceste mari personalități, el a fost hărăzit cu o fire curată și cu un caracter puternic care l-au susținut neabătut în fața atâtor vicisitudini și nedreptăți ale vieții și i-au păstrat limpede calea pe care, cum o arată primele lui încercări, și-a întrezărit-o foarte devreme. Conștiința propriei valori,

deloc umbrită de orgolii, precum și un clar sentiment al datoriei față de neam l-au însoțit constant, hotărând conturul unei alese efigii de savant pe care publicarea întregii lui moșteniri științifice, datorate unor contemporani de-ai noștri cărora trebuie să le fim recunoscători, o recuperează astăzi în toată claritatea și lumina ei.

AN ICONIC CULTURAL IMAGE

ABSTRACT

The article depicts the personality and scientific achievements of the Romanian scholar and slavacist Petru Caraman. The author, a fellow slavacist, refers to relevant biographical data and achieves an eloquent analysis of the scholar's main works published during his life and after his death.

Keywords: *Petru Caraman, the Department of Slavic Languages and Literatures at "Alexandru Ioan Cuza" University, folk mythology, contrastive folklore, editorial restoration*

